

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI
MAHMUT C. CUHRUK'UN AÇIŞ KONUŞMASI

Sayın Cumhurbaşkanım,

Anayasa Mahkemesi'nin 26. Kuruluş Yıldönümü nedeniyle düzenlenen bu toplantıyı huzurlarınızla açmış olmaktan çok mutluyum, bizleri onurlandırdınız, sağolunuz. Şahsım ve çalışma arkadaşlarım adına şükranlarımı arz ederim.

Sayın Cumhurbaşkanım,

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının yürürlüğe girdiği 9.11.1982 tarihinden bu yana beş yılı biraz aşkın süre içerisinde Anayasa Mahkemesi'ne yetkisiz kimseler tarafından yapılmış (8) başvuru ve Yüce Divan sıfatıyla baktığımız beş önemli dava dışında (42) iptal ve (83) itiraz davası açılmış, bunlardan (23) adedi iptal ve (72)'si ret ile sonuçlanmıştır.

Aynı dönemde Siyasi Partiler hakkında açılmış olan kapatma, ihtar ve tesbite ilişkin (21) işin (19)'u karara bağlanmış olup, Mahkeme'nin elinde halen ikisi parti kapatma davası olmak üzere (17) dava bulunmaktadır. Ayrıca siyasi partilerin 1983, 1984, 1985 ve 1986 yılları kesin hesapları üzerinde yapılmakta olan mali denetim aralıksız sürdürülmektedir.

Anayasa Mahkemesi, sonuçlandığı bu davalar vesilesiyle, temel hak ve özgürlükler, anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı, hukuk devleti, yasa önünde eşitlik, lâiklik, demokratik toplum düzeninin gerekleri, kıyı ve bu yerlerden yararlanma kavramlarıyla Anayasanın ekonomik nitelikli ilke ve kuralları üzerine tekrar eğilmek imkânını bularak bunlara 1982 Anayasası açısından yorumlar getirmiştir. Mahkeme bu konudaki değerlendirmesini yaparken genelde 1961 Anayasası döneminde kurduğu ve geliştirdiği içtihatlarından ve bazen de uğraşı alanı salt anayasa yargısı olan yabancı ülke kuruluşlarının görüşlerinden yararlanmıştır.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Yüksek malûmları olduğu üzere Amerika Birleşik Devletlerindeki 200 yıllık kadim uygulama bir yana bırakılırsa anayasa yargısı diye adlandırdığımız yasaların Anayasaya uygunluk denetiminin kıt'a avrupasında içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yarısından itibaren kurumlaşmaya başladığını görüyoruz.

İkinci Dünya Savaşı öncesi özellikle merkezi Avrupa'da kurulan totaliter rejimlerin kişi hak ve özgürlükleri alanında yaptığı tahribatın etkisiyledir ki, savaş sanrası buralarda kurulan demokratik rejimler bir yandan kişi haklarının sınırlarını belirlemeyi yasa koyucunun takdirine bırakmamışlar, hangi nedenlerle ve ne gibi ölçüler içerisinde sınırlanabileceğini bizzat anayasalarla düzenlemişler. Diğer yandan da rejimden sapmaları önlemek, siyasal iktidarın müdahale edemeyeceği kimi özgürlük alanlarını korumak amacıyla «Anayasaların Üstünlüğü» ilkesini benimsemişler ve bunun güvencesi olarak da yasama organının anayasanın getirdiği esaslar dışına çıkmasını Anayasa Mahkemesiyle önlemek istemişlerdir.

Anayasa yargısının bu noktadaki işlevi yasamanın gücüne hukuk yoluyla sınırlamaktan ibarettir.

Anayasa Mahkemeleri demokratik hukuk devletinin temel taşlarından biri ve insan haklarının en üst düzeyde koruyucusudur. Hukuk devleti, ancak anayasa yargısı ile işlevsel yapısını tamamlamış olur.

1961 Anayasası gibi 1982 Anayasası da Anayasanın üstünlüğü ilkesini sadece teorik düzeyde ifade ile yetinmemiş bu ilkenin güvencesi olarak Anayasa Yargısını getirmiş ve bu denetimi sisteminin temel ögesi yapmıştır.

Hürriyetçi demokrasilerde anayasaların işlevsel anlamı onun devlet iktidarını sınırlamaya yarayan bir araç olmasıdır. İktidarı etkin biçimde sınırlandırmayan bir hukukî metin, şeklen bir anayasa sayılsa bile fonksiyonel açıdan bir anayasa olarak kabul edilemez. Bu nedendir ki, Anayasa Yargısının değeri giderek daha iyi anlaşılır olmuştur.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Yüksek malûmları olduğu üzere anayasalar devletin yönetim biçimini devlet organlarının görev ve yetkilerini bu organların birbiriyle ilişkilerini ve kişilerin temel hak ve özgürlüklerini belirleyen bir kural bütünüdür. Hazırlanışlarında hangi yol ve usuller seçilmiş olur-

sa olsun anayasa hazırlığının gerisinde toplumsal bir bunalım söz konusu ise bu koşullarda düzenlenen anayasaları reaksiyoner hükümlerden tamamen arındırmak kabil olmamaktadır. En azından bu yönler birer eleştiri kaynağını oluşturmaktadırlar.

Anayasaların kimi eleştirilecek yanlarının olması bunların üstünlük ve bağlayıcılık gibi niteliklerine uyma yükümünü hiçbir şekilde etkilemez.

Hukuk devleti olmanın gereği olduğu kadar, iptal edilen hükümlerle korunmak ya da sağlanmak istenilen kamu yararının gereği olarak da Anayasa Mahkemesinin verdiği iptal kararları nedeniyle ortaya çıkan yasa boşluğunun gecikmeden doldurulması ve Anayasa Mahkemesince iptal edilen hükümler yerine bir yenisi getirilirken iptal hükmünün gerekçesiyle birlikte değerlendirilmesi ve yapılacak düzenlemeyle Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinin zedelenmesi sonucunu doğurabilecek hallerden özenle kaçınılması gerekir.

Bir toplumda rejimin dayanaklarını oluşturan Anayasa kuralları yaşama geçirilemiyor ve kağıt üzerinde kalıyorsa rejimin gücünden çok şeyler kaybedeceğini söylemek kahanet sayılmaz.

Geçen yasama döneminde Anayasa'nın 84. ve 93. maddelerine ilişkin uygulamalar bu konudaki tipik örnekleri oluştururlar.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Ülkemiz sosyal, ekonomik ve kültürel yönden oldukça hızlı bir değişim süreci içerisinde. Bu hal, değişime paralel olarak yeni düzenlemeleri ya da yasalarda çeşitli değişiklikleri nasıl kaçınılmaz kılıyorsa, kilit esaslara ilişilmemek kaydıyla sıkıntı yaratan bazı konularda siyasi partilerin uzlaşmaları temin olunarak dikkatlice yapılacak bir Anayasa değişikliğinin hürriyetçi demokratik rejimimizin geleceği yönünden yararlı olabileceği düşünülebilir.

Devletin siyasi rejiminin sürekliliği her halde Anayasaların yeni ihtiyaçlara uydurulmasına da bağlıdır. Bazen böyle bir yola girilmiş olması toplumda anayasayı ihmal gibi bir alışkanlığın hoşgörüsü ile karşılanmasına neden olması bakımından daha da tehlikelidir.

Sayın Cumhurbaşkanı,

Son Genel Seçimlerden bu yana sürekli biçimde ülkenin siyasal gündeminde tutulan hatta siyasi partiler arasında diyalogu dahi başlatılmış bulunan anayasa değişikliği isteklerinin gerçekleştirilmesi gi-

bi bir olanağın elde edilmesi halinde, sırf üzerinde şimdiden düşünce geliştirilmesini sağlamak maksadıyla Anayasanın, Mahkememiz ile ilgili bazı esaslarında değişiklik yapılmasına ilişkin isteklerimize kısaca değinmek istiyorum.

Anayasa'nın 153. maddesinde Anyasa Mahkemesince iptal edilen hükümlerin iptal kararının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte yürürlükten kalkacağı ve iptal kararlarının gerekçesi yazılmadan açıklanamıyacağı hükümleri getirilmiştir.

Bu iki hükmün uygulamada ortaya çıkardığı sakıncaları ve sıkıntıları sıralamakla kıymetli vaktinizi almış olmaktan çekinmekteyim. Kısaca diyebilirim ki, iptal kararlarının Resmi Gazete'de yayımlanmalarını zorunlu kılan sebep bu kararların bağlayıcı «Erga Omnes» etkisidir.

Kesin olarak verilen bir kararın hükümlerini derhal yerine getirmesi temel bir hukukî ilkedir. Bu sebeple Anyasa Mahkemesi kararları tefhim olunmalı ve iptal olunan hükümler kararın tefhimi tarihinden itibaren yürürlükten kalkmalıdır. Gerekçeli kararın yazılması, istenirse Mahkemenin kuruluşuna ilişkin Yasada bir süre ile sınırlandırılabilir.

1982 Anayasasının yürürlüğünden bu yana geçen beş yıl zarfında Anayasa Mahkemesi'ne intikal etmiş iş sayısında önemli bir azalma gözlenmektedir.

Dava sayısını bu derece azaltan nedenlerin başında dava hakkına getirilen sınırlama ile dava koşullarının ağırlaştırılmış olması gelmektedir.

Kuruluş amacımız mevzuatımızı Anayasaya aykırı hükümlerden arındırmak olduğuna göre gerçekleşmesi belki epeyce zaman alacak, muhtemel bir anayasa değişikliğinde dava hakkı ve koşulları yönünden daha etkin bir yargı denetimi mekanizmasını gerçekleştirecek imkânları getirmek hukuk devleti ilkesi açısından ileriye doğru atılmış bir adım olacaktır.

Anayasa değişikliğinde üzerinde durulması gereken diğer konular olarak, Anayasa Mahkemesi denetiminin daha etkin kılınabilmesi için yürütmenin durdurulması ve benzeri imkânların getirilmesi şekil bozukluğuna ilişkin denetim kapsamının genişletilmesi üzerinde durulacak noktalardandır. İzninizle Mahkememizin kuruluş tarzına ilişkin bir soruna da kısaca değineceğim. Mahkememizdeki yedek üyelik statüsü giderek dikkat çekici ölçülerde tedirginliklere yol açmaktadır. Yedek üyelerin başkan ve başkanvekilleri seçimlerine katılmamaları da bir

haksızlık olarak yorumlanabilmektedir. Bu günkü statünün muhafazasını gerekli kılan sebepler pek o kadar zorlayıcı nitelikte bulunmamaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İctüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımından, anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından denetleyen mahkememizin bu görevlerini yerine getirebilmek için Anayasanın Başlangıcında yer alan fikir ve inanç içinde takdire şayan bir çaba gösteren çalışma arkadaşlarıma teşekkür borçlu olduğumu özellikle belirtmek isterim.

Çeşitli vesilerle de ifade edildiği üzere son derece önemli bir görevi üstlenmiş olan Mahkememizin bu görevini kusursuz en mükemmel şekilde yapabilmesi üyeliğin maddi ve manevi yönlerden fevkalâde cazip hale getirilmesi ile mümkündür. Mahkememiz rapor-törleri için de aynı özendirici imkânların sağlanmasını hizmetin başa-rısı ve selâmeti yönünden zorunlu görmekteyim.

Geride bıraktığımız yıl içerisinde Mahkememiz emekli üyelerinden Sayın Avni Givda ve Sayın Şemsettin Akçaoğlu ebediyete intikâl etmişlerdir. Anayasa Mahkemesi'ne değerli hizmetler vermiş olan bu büyüklerimize Tanrıdan Rahmet diliyor, şükran duygularıyla aziz anıları önünde saygı ile eğiliyoruz.

Bu dönem zarfında emekliye ayrılmış bulunan ve biraz sonra Sayın Cumhurbaşkanım lütfederlerse «Onur Belge»lerini alacak olan Sayın Orhan Onar ve Sayın Selahattin Metin Beyefendilere unutmayacağımız ve her zaman takdir ve şükran duygularıyla yadedeceğimiz değerli hizmetleri için teşekkürlerimizi sunuyor, bundan sonraki yaşamlarından kendilerine sağlıklı, mutlu uzun ömürler diliyoruz.

«Anayasa Yargısı» kurumunun genel hatlarıyla üniversite gençliğince de öğrenilmesini ve özümzenmesini temin için isteklerimizi kabul ederek üniversitelerinde kimi etkinliklerle mutluluğumuzu paylaşan İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. İlhan Kayan, İşletme Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sayın Mustafa Gediktaş ve aynı Fakülte Profesörlerinden Sayın Dr. Münir Ekonomi'ye Marmara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın Orhan Oğuz'a, Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın Orhan Oğuz'a, Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın Nihat Balkır'a, Dicle Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın İbrahim Aykaç'a ve Bilkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sayın Mithat

Çoruh'a huzurlarınızda teşekkürü yerine getirilmesi gerekli zevkli bir görev sayıyorum.

Sayın Cumhurbaşkanım,

Sözlerimi bitirirken yıldönümü törenimizi ve bilimsel toplantımızı onurlandıran Zatı Devletlerine ve izninizle değerli konuklarımıza ve aziz meslekdaşlarıma derin saygılarımı arz ediyor, tören için salonlarını bize tahsis eden TC. Ziraat Bankası Genel Müdürü Sayın Çoşkun Ulusoy'a teşekkürlerimi sunuyorum.